

John Vikström:

V A P A U S J A V A S T U U
Anders Chydeniuksen filosofia tässä ajassa
 Anders Chydeniuksen juhluvuoden pääjuhlapäivä 1.3.2003

”Anders Chydeniuksen filosofia tässä ajassa”. Esitelmäni alaotsikko on maalannut kuvan silmiäni eteen. Kuvassa näen leveän, vuolaan joen. Siinä purjehtii myötävirtaan 1700-luvun pieni kauppalaiva. Laivan keulassa seisoo tähystämässä pappispukuun pukeutunut mies. Löytöretkeilijän uteliailla silmillä hän tarkkailee rantoja ja maisemia. Hänen huulillaan on pieni salaperäinen hymy – samanlainen kuin hänen muotokuvassaan Alavetelin kirkossa ja täällä Kaarlelan kirkossa sekä hänen laajaa ja kuuluisaksi tullutta elämäntyötään käsittelevien kirjojen kansikuvissa.

Jokaisella laivalla on nimi, niin tälläkin. Sen uljas nimi on *Libertas*, Vapaus. Joellakin on tietysti oma nimensä. Sen nimi on *Valistus*. Nimen pitempi muoto on *Valistuksen perintö*. Viime vuosina sille on annettu toinenkin nimi, *Moderniteetti*.

Tämä joki ei ole vain leveä ja mahtava, se on myös hyvin pitkä. Se virtaa lukuisien maiden, jopa maanosienkin läpi. Sen pituutta ei mitata metreissä vaan vuosissa. Se on yli 250 vuotta pitkä.

Sen alkulähteet ovat Englannissa – tai oikeastaan Ateenan ja Jerusalemin seuduilla, mutta Englannissa antiikin ja kristinuskon eräät lähdesuonet yhdistyivät ja pulppusivat esille. Muodostui joki, joka yhä leveämpänä alkoi virrata kohti Manner-Eurooppaa, ensin Ranskaan, sitten muihinkin maihin kastellen niiden henkisiä, sosiaalisia, poliittisia ja uskonnollisia maisemia. Hyvin pian tämä voimakas virta tunkeutui Pohjolaankin. Suomeen se tuli lähinnä Turun Akatemian kautta. Siellä laivassa seisova mies sai nuorena, valppaana ja tiedonjanoisena ylioppilaana ensikosketuksen tähän uuteen ja voimakkaaseen virtaan.

Pian virta oli tempaissut hänet mukaansa. Tämä virta oli hänestä niin kirkas, niin raikas, niin jännittävä ja lupauksia täynnä, ettei hän voinut jäädä rannalle seisomaan ja katselemaan. Mutta ei hän heittäytynyt houkuttelevaan virtaan miksikään ajopuuksi. Hän lähti hyvin pian ohjaamaan tätä virtaa sellaisiin uomiin, että se voisi elävöittää, puhdistaa, rikastuttaa ja onnellistuttaa koko Ruotsi-Suomen valtakuntaa.

Ja nyt tämä mies lähestyy meitä valistuksen virran kantamana, mies jota on kutsuttu ruotsalaisen ja suomalaisen liberalismiin isäksi ja jota talous- ja oppihistorian suuri ja maineikas auktoriteetti professori *Eli F. Heckscher* on nimittänyt ”taloudellisen liberalismiin ja sosiaalisen päätöksen loistavimmaksi edustajaksi Ruotsissa ja Suomessa”. Tämä taloushistorian edelläkävijä ja suurmies tulee katsomaan, mitä valistuksen ja edistyksen virta on kuluneina vuosisatoina tuonut rannoillemme ja millä tavoin hänen työtään on jatkettu meidän oloissamme ja meidän aikanamme. Mitä hän tulee näkemään? Tuleeko hän olemaan tyytyväinen näkemäänsä? Tuleeko hän olemaan yllättynyt, ilahtunut vai pettynyt?

Ymmärtää hyvin, ettei *Anders Chydenius* aikoinaan jäänyt rannalle katselemaan valistuksen virtaa. Tämän uuden suuntauksen hengessä ja sen yleisessä asenteessa asioihin oli paljon, joka puhutteli ja viehätti nuorta Chydeniusta. Harvoin tapaa ihmisen, jolla on sellainen parantamisen, korjaamisen ja muuttamisen halu ja vimma kuin tällä miehellä oli. Näytti siltä, että kaikkea, mitä hän kohtasi ja mihin hän kosketti, hän halusi

korjata ja tehdä paremmaksi. Ja hänen mielenkiintonsa ja parantamishalunsa kohteet olivat mitä moninaisimpia: käretyt ja lampaat, sammaloituneet niityt, sairaudet ja lääkkeet, maastamuutto, Suomen maatalouden kehittäminen, Lapin kehittäminen, kauppa- ja purjehdusosoikeudet, elinkeinovapaus, paino- ja sananvapaus, uskonnonvapaus, rahapolitiikka - puhumattakaan piikojen ja renkien ja koko maatalousväestön asemasta, joka oli hänelle varsinainen sydämenasia.

Sen, joka tahtoo parantaa ja korjata, pitää tietysti saada selville miten kyseinen laite toimii. Pitää löytää se sisäinen mekanismi, se lainalaisuus, josta sen toiminta on riippuvainen. Muuten ei voi löytää ongelman syytä eikä valita niitä toimenpiteitä millä vika korjataan.

Anders Chydenius oli mitä suurimmassa määrin juuri tällainen korjausmies, tällainen mekaanikko ja teknikko. Ja valistus antoi hänelle kaiken, mitä hän tarvitsi. Siltä hän sai tarvittavat piirustukset ja käsikirjat, niin että hän saattoi oivaltaa, miten asiat luonnossa ja yhteiskunnassa toimivat - ja miksi ne eivät aina toimi. Siltä hän sai myös ideat ja vinkit tarvittavien työkalujen ja korjausvälineiden kehittämiseen. ”Niin pian kuin sairaus oikein tunnistetaan, parannuskeino löytyy helposti ja luotettavasti”, Chydenius itse totesi. Hän oli ihmisten, eläinten, kasvien, talouden ja koko yhteiskunnan tohtori, jolle oikea diagnoosi oli kaiken A ja O. Chydenius etsi yksinkertaisia selityksiä kaikille ilmiöille, edellä mainitsemani Heckscher toteaa.

Chydenius oli ennen kaikkea tekojen mies. Kaikki mitä hän pohti ja ajatteli tähtäsi käytäntöön, sovellukseen. Filosofia ei hänelle ollut mikään itsetarkoitus vaan väline todellisuuden ymmärtämiseksi ja muuttamiseksi. Hän oli eklektikko, joka keräsi eri filosofien kirjoituksista ja opeista sellaiset ainekset, jotka näyttivät oikeilta, hyödyllisiltä ja käyttökelpoisilta. Mitään filosofista järjestelmää hän ei siis pyrkinyt rakentamaan. Näin ollen Anders Chydeniuksen laajimman ja perusteellisimman – ja esitelmänkirjoittajalle hyödyllisimmän - elämäkerran kirjoittaja *Pentti Virrankoski* ymmärrettävästi toteaa, että hän on esittänyt poliittiset ja filosofiset ajatuksensa ”ärsyttävän epätieteellisesti” ja epäsystemaattisesti.

Mutta tämä tieteellisyyden ja systemaattisuuden puute ei vähimmässäkään määrin häirinnyt Chydeniusta itseään, eikä tämä puute johtunut ajatuskyvyn puutteesta. Ruotsi-Suomen valtakunnassa hyvin harva oivalsi niin nopeasti ja niin syvällisesti kuin Alavetelin kappalainen mistä valistuksen hengessä ja filosofiassa varsinaisesti oli kyse. Tämä oivallus ja tämä tietoisuus yhdistettynä harvinaisen vahvaan sosiaaliseen paatokseen loivat toisenlaista yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta hänen ajatuksiinsa sekä rohkeutta, määrätietoisuutta ja sitkeyttä hänen toimintaansa. Itseluottamusta näytti hänellä olevan vaikka muille jakaa sekä tietoisuus siitä, että hän ajoi oikeita asioita.

Tässä ei ollut kyse vain kappalaisen, sittemmin kirkkoherran, luonteenpiirteistä vaan sellaisesta, mikä keskeisesti ilmaisi valistuksen uljasta ja rohkeaa henkeä. Tähän henkeen kuului vahva usko maailman järkipärisyyteen ja vastaavasti luottamus omaan järkeen ja ymmärrykseen sekä omiin havaintoihin asioita tutkittaessa ja arvioitaessa. Tämä horjutti tietysti kunnioituksen vanhoja auktoriteetteja kohtaan ja loi vastaavasti perustan ihmisyyden, tasa-arvon ja vapauden kunnioittamiselle. Valistuksen henkeen kuului siten radikaali, suorastaan vallankumouksellinen asenne annettuja sosiaalisia oloja, lakeja ja instituutioita kohtaan. Valistuksen henkeen kuului myös optimistinen edistys- ja tulevaisuudenusko. Kun todellisuuden olemus, sen lainalaisuudet ja mekanismit nyt oli

löydetty ja paljastettu uuden luonnontieteen ansiosta, katsottiin olevan mahdollista rakentaa niiden mukaista yhteiskuntaa ja maailmaa. Newtonilaisen mekanistisen luonnonkäsityksen periaatteet sovellettiin myös ihmiseen ja yhteiskuntaan. Kaikki on korjattavissa, kun tietää, miten se toimii. Ei tarvitse alistua sairauksien, köyhyyden eikä muittenkaan puutteiden ja ongelmien edessä. On vihdoin mahdollista rakentaa onnellista yhteiskuntaa. Tällainen oli valistuksen yleinen asenne ja henki.

Pienessä Alavetelin seurakunnassa kävi tuulahdus tästä valistuksenajan hengestä, kun kappalainen rupesi harjoittamaan rokotusta isorokkoa vastaan – jota epäluuloiset seurakuntalaiset pitivät ”sopimattomana puuttumisena meidän Herramme hallitukseen” - , suorittamaan silmä- ja muita leikkauksia, harjoittamaan kemiallista kokeilutoimintaa ja tuomaan kokeiluja ja uudistuksia maa- ja karjatalouteen. Tukholman valtiopäivillä oli kyse enemmänä kuin lempeästä tuulahduksesta, kun Alavetelin kappalainen ryhtyi tuuletus- ja siivoustöihin Ruotsi-Suomen valtakunnassa ajaessaan tarmokkaasti ja taitavasti köyhien ja sorrettujen ihmisten sekä Pohjanmaan kaupunkien ja kauppiaiden ja koko maan asioita raivaten vanhoja etuoikeuksia ja sääntelyjä pois tieltä kohti tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja vapautta.

Chydeniuksen toimiessa määrätietoisena yhteiskunnallisena uudistajana oli periaatteessa kyse samanlaisesta asennoitumisesta ja ajattelutavasta kuin silloin, kun hän Alavetelissä toimi lääkärinä, lääkkeiden valmistajana, työvälineiden parantajana tai maa- ja karjatalouden kehittäjänä. Siellä olivat luonnon lainalaisuudet paljastuneet hänelle niin, että hän tiesi, miten puuttua luonnon prosesseihin ja luontokappaleisiin. Nyt hän oli vastaavasti päässyt ei vain luonnon vaan myös yhteiskunnan lainalaisuuksien jäljille. Hän oli omasta mielestään saanut selville, *miten* yhteiskunta toimii, *mitä varten* se toimii ja minkä *voiman* varassa se toimii.

Tämän hän oli oppinut valistukselle tyypilliseltä deistiselta luonnonkäsitykseltä. Sen hän oli kohdannut erityisesti *Carl von Linnén* omalaatuisessa opissa luonnontaloudesta ja filosofi *Samuel Pufendorfin* luonnonoikeusaatteissa.

Linnén mukaan kaikki luonnossa tähtää Jumalan kunniaan ja ihmisen onnellisuuteen. Siinä ei mikään ole olemassa ainoastaan itseään varten vaan myös toisten hyväksi ikään kuin renkaana ketjussa. Luonnossa vallitsee Jumalan luoma järjestys ja tasapaino. Tätä luonnon omaa järjestystä pitää Linnén mukaan noudattaa myös talouden puolella. Jotta talous pääsee toimimaan luonnonomukaisesti, sen pitää olla mahdollisimman vapaa kaikesta poliittisesta ohjailusta ja säätelystä. Tällä tavoin Linnén oppi luonnontaloudesta johti johdonmukaisesti taloudelliseen liberalismiin.

Linnén ja eräitten muitten ajattelijoiden vaikutuksesta Chydenius vakuuttui siitä, että talouselämässä pitää uskaltaa antautua luonnonomukaisen talouden ohjaukseen. Tämä ohjaus onnistuu parhaiten, kun annetaan ihmisten toimia vapaasti tavoitellessaan omaa onnea ja omaa etua. Kun päästetään kaikki elinkeinot ja työntekijät toimimaan vapaasti ilman holhousta ja ohjailua, päästetään myös irti ne taloutta liikuttavat voimat jotka piilevät ihmisten oman edun ja onnen tavoittelussa. Tämä tavoittelu on siis Chydeniuksen mukaan itse luontoon kuuluva dynaaminen tekijä, jota on käytettävä hyväksi.

Taloudellisen liberalismien kaikkien edustajien tapaan Chydenius kiinnitti siis erityistä huomiota taloudellisen toiminnan vaikuttamiin.

Aikalaisensa ja hengenheimolaisensa *Adam Smithin* tavoin Chydenius katsoi, että tällainen vapaus, jossa kysynnän ja tarjonnan vuorovaikutus muodostaa ainoan säätelyn, ei johda sekasortoon vaan luonnolliseen tasapainoon. Smith puhui tässä yhteydessä näkymättömästä kädestä, joka ohjaa kaikki parhain päin. Chydenius käytti vertausta merestä, jonka pinta aina lopulta asettuu tasaiseksi ja vaakasuoraksi.

Tähän Chydeniuksen perusnäkemykseen kuului olennaisena osana mm. *John Locken* edustama käsitys siitä, että jokainen ihminen omistaa itsensä ja työvoimansa, jota hänen tulee saada vapaasti myydä eniten tarjoavalle. Näin Chydenius puolusti sopimusvapautta piioille ja rengoille vanhan palkollislainsäädännön asemesta.

Chydenius luotti itsesääntelyn mahdollisuuteen ja ylivoimaisuuteen myös julkisen hallinnon puolella. Valtion hallinnon ja kaiken julkisen vallankäytön pitää olla vapaiden kansalaisten kontrollin alaisina. Tämä edellyttää Chydeniuksen mukaan yhtäältä, että hallinnon asiakirjat ovat julkisia ja toisaalta, että kansalaisilla on mahdollisuus saada monipuolista informaatiota asioista sekä ilmaista mielipiteensä julkisesti. Tämä puolestaan vaatii kirjoitus- ja painovapauden toteuttamista.

Käytännöllisesti katsoen kaikki, mitä Chydenius käsitteli ja ajoi yhteiskunnan uudistajana liittyi vapauden aatteeseen ja arvoon. Kansojen historia oli hänen käsityksensä mukaan jatkuvaa kamppailua vapauden ja pakon välillä. Tätä pakkoa edustivat Ruotsi-Suomen valtakunnassa hänen näkemyksen mukaan kaikki ne lait ja asetukset ja erioikeudet, jotka rajoittivat tavallisten kansalaisten oikeutta edistää omaa onnellisuuttaan, ilmaista mielipiteensä, liikkua, valita työtä, käydä kauppaa jne. Ne, joiden vapaudesta hän kantoi erityistä huolta, olivat maaseudun piit ja rengit ja muut tilattomat. Heidän vaikeaa asemaansa ja tilannettansa hän kuvasi usein sanalla orjuus. Näin ollen palava sosiaalinen paatos ja ehdoton oikeudenmukaisuusvaatimus olivat ne tekijät, jotka ensisijaisesti vaikuttivat siihen, että Anders Chydeniuksesta tuli vapauden suuri ja näkyvä esitaistelija.

Yleensä katsotaan, että vapaus ja vastuu kuuluvat yhteen. Ei vapautta ilman vastuuta! Nämä kaksi yhdistetään myös tämän esitelmän otsikossa: *Vapaus ja vastuu*. Mutta sopiiko vastuun käsite ollenkaan Chydeniuksen yhteiskunnalliseen näkemykseen ja filosofiaan? Näin voidaan aiheellisesti kysyä.

Kaikesta individualismista huolimatta oli yhteisöllinen näkökulma kuitenkin mukana Chydeniuksen yhteiskuntafilosofiassa. Hän korosti ihmisen sosiaalista luonnetta ja hän katsoi, että ”Kaikkivalta on itse tehnyt sukukuntamme sellaiseksi, että meidän tulee auttaa toisiamme.” Hän oli myös valmis hyväksymään periaatteen, jonka mukaan ”yhteinen hyvä pysyy korkeimpana lakina”, mutta sitä hän ei voinut hyväksyä, että köyhiä sorrettiin viittaamalla yhteiseen hyvään, joka tällöin käytännössä tarkoitti ylempien yhteiskuntaluokkien etua ja niiden itsekkäitä pyyteitä.

Chydenius katsoi myös, että luonnollinen oikeus velvoittaa kansalaista uhrauksiin yhteisen hyvän puolesta. Mutta määriteltessään yhteistä hyvää Chydenius kuitenkin pysyi uskollisena individualistiselle näkemykselleen. Hän ymmärsi sen nimittäin olevan ”kaikkien alamaisten suurin mahdollinen onnellisuus, joka tekee sen hallitsijasta menestyvän ja suuren ja saa valtakunnan mahdin ja arvovallan kasvamaan.”

On keskusteltu siitä, oliko Chydeniuksella mitään varsinaista sosiaalipoliittista ohjelmaa vai ei. Tässä pitää mielestäni ottaa huomioon, että hän liberaalin näkemyksensä mukaisesti oli valmis supistamaan valtion roolia lähinnä ulkonaisen järjestyksen sekä kansalaisten omistus- ja sopimusoikeuksien ja heidän siveytensä vaalimiseen. Radikaalin näkemyksensä ja uudistusohjelmansa mukaisesti hän ei lähtenyt paikkaamaan yhteiskunnan puutteita eikä tasoittamaan sen ristiriitoja, vaan hän halusi poistaa ne kaikki, jotta voisi syntyä vapauden perustuva yhteiskunnallinen harmonia, jossa jokainen pääsee huolehtimaan itsestään ja omaisistaan ja siten samalla antamaan panoksensa yhteisen hyvän edistämiseen.

Mutta Chydeniushan oli teologi ja kirkonmies. Eikö hänen olisi pitänyt siinä ominaisuudessa painottaa rakkauden ja vastuun merkitystä myös yhteiskunnassa eikä

ainoastaan henkilökohtaisissa suhteissa? Harva poliittinen ajattelija ja vaikuttaja on kantanut niin suurta huolta ja vastuuta yhteiskunnan köyhistä ja pienimmistä kuin Anders Chydenius. Mutta hän halusi ratkaista heidän ongelmansa oikeudenmukaisuudella eikä valtiollisella hyväntekeväisyydellä. Tällöin hän luterilaisen sosiaalietiikan tavoin kiinnitti päähuomion yhteiskunnan rakenteisiin, eikä niissä toimivien ihmisten sydamiin ja mahdolliseen hyväntahtoisuuteen. ”On yleensäkin hyvin arveluttavaa perustaa poliittinen säädös jonkun hyveeseen”, Chydenius totesi pessimistisen ihmiskäsityksensä pohjalta. Yhtä paljon kuin Chydenius vastusti järjen ylivaltaa uskon asioissa hän puolusti sitä yhteiskunnallisia kysymyksiä ratkaistaessa. Siinä ei mikään usko tai uudestisyntyminen auta, jos ja kun vika on itse systeemissä.

Chydenius piti siis maallista ja hengellistä regimenttiä erillään. Mutta näiden välillä näytti hänellä olevan mielenkiintoinen liittymäkohta ja vastaavuus. Edellä mainitsemani suhde filosofian ja käytännön välillä Chydeniuksen persoonassa ja elämäntyössä auttaa mielestäni ymmärtämään, miten hänessä saattoi yhdistyä liberaali valistus- ja uudistusmies ja teologisesti konservatiivinen kirkonmies. Pitää nimittäin ottaa huomioon, millä tavoin hän yhdisti pietismin ja konservatiivisen luterilaisen ortodoksian. Pietismi, valistuksen sukulainen, painotti kristinuskon käytännöllistä puolta, ortodoksia sen opillista puolta. Pietismistä vaikutteita saaneena Chydenius kiinnitti omien sanojensa mukaan aina päähuomion uskon käytännölliseen puoleen, itse elämään. Tällöin ortodoksia ilmeisesti tarjosi hänelle sen käsikirjan, joka auttoi häntä ymmärtämään hengellisen elämän lainalaisuudet hänen toimiessaan sielunhoitajana, hengellisen elämän remonttimiehenä.

Tämän tulkinnan pohjalta voin omalta osaltani hyvin pitkälle yhtyä *Tor Krookin* näkemyskseen siitä, ettei Chydeniuksen persoonassa kuitenkaan ollut mitään varsinaista ristiriitaa yhteiskuntauudistajan ja seurakuntapaimenen välillä.

Esitellessäni laivan keulassa seisonutta miestä ja hänen ajatteluaan tämä on ehtinyt nousta maihin ja saapua tänne Kirkonmäelle. Täällä hän näkee ja tunnistaa vanhan pappilansa. Hän näkee myös tämän uudestaan rakentamansa ja laajentamansa kirkon, hänen rakentamis-, korjaamis- ja uudistamisintonsa pysyvän monumentin. Nykymuodossaan tämä kirkko on myös koko valistusajan monumentti ja symboli täällä Kirkonmäellä. Se nimittäin ilmaisee valistuksen uudistamisinnon suhtautumisen kaikkeen vanhaan ja epäkäytännölliseen. Ilman 1700-luvun muutostöitä tässä seisoi nyt tyypillinen keskiaikainen harmaakivikirkko korkeine päätyineen ja jyrkkine paanukattoineen, sellainen kuin esim. Kemin ja Isonkyrön vanhat kirkot tai Porvoon tuomiokirkko. Kirjassaan Anders Chydeniuksesta Tor Krook antaa varovasti ymmärtää, että Chydenius taisi tehdä kohtalokkaan erehdyksen siinä radikaalissa korjaustyössä, jonka tulos tämä kirkko nyt on. Olisi pitänyt rakentaa kokonaan uusi kirkko liian pieneksi käyneen keskiaikaisen kirkon läheisyyteen. Mutta Chydenius oli remonttimies, joka valistuksen hengen mukaisesti halusi enemmän tilaa ja valoa.

Tultuaan tänne sisälle Chydenius näkee mm. alaveteliläisen *Johan Backmanin* vuonna 1749 entisöimän barokkityylisen saarnatuolin, josta hän on niin monta kertaa julistanut Jumalan sanaa seurakuntalaisilleen. Täällä hän on opettaen, kuulustellen ja usein myös vakavasti nuhdellen kantanut huolta seurakuntansa tilasta.

Tällä kertaa hän on kiinnostunut suuremman yhteisön tilasta:

- Oletteko te pohjalaiset ja muut Suomen kansalaiset ymmärtäneet mitä me silloin 1700-luvulla ajattelimme, unelmoimme ja teimme? Minkälaiset jäljet ovat meidän

ajatuksemme ja pyrkimyksemme jättäneet näihin seutuihin, yhteiskuntaan, kulttuuriin ja kirkon elämään?

Kun Chydenius tässä kirkossa aikoinaan kuulusteli rippikoululaisia ja muita seurakuntalaisia, yksi ja toinen varmasti rupesi katsomaan kengänkärkiään. Mutta nyt me voimme rohkeasti katsoa häntä silmiin ja kertoa, miten paljon meillä on, josta saamme kiittää valistuksen aatteen- ja soihdunkantajia, erityisesti häntä itseään.

Voimme kertoa hänelle, miten ne vapaudet ja oikeudet, joiden puolesta hän niin urhoollisesti ja väsymättömästi taisteli, ovat meillä nyttemmin kaikki toteutuneet: elinkeinovapaus, puhe- ja painovapaus, uskonnonvapaus, demokratia, työntekijöiden sopimusoikeus jne.

Eräitten oikeuksien osalta kesti kuitenkin kauan, ennen kuin hänen aatteensa ja unelmansa toteutuivat. Esim. työntekijöiden sopimusoikeuden kohdalla jouduttiin odottamaan melkein 150 vuotta. Siitä kertoo ammattiyhdistysliikkeemme historia. Ja julkisuusperiaate, jonka hän ajoi läpi valtiopäivillä pian 250 vuotta sitten, ollaan vasta nyt Ruotsin ja Suomen sekä suomalaisen oikeusasiamiehen *Jakob Södermanin* toimesta toteuttamassa Euroopan unionissa.

Lisäksi voimme kertoa hänelle, että myös rahajärjestelmän ja -politiikan puolella on tapahtunut paljon. Jos hän olisi tullut pari vuotta aikaisemmin, olisimme voineet näyttää hänelle setelin, jossa on hänen kuvansa, mutta nyt se on jo museotavaraa.

Hänen entiset harrastuksensa huomioon ottaen voimme kertoa hänelle, että terveydenhoito rokotuksineen, karjanhoito ja maatalous on valistuksen hengen ja hyötyajattelun mukaisesti kehitetty ja rationalisoitu – jopa niin paljon että olemme pian rationalisoineet pois suurimman osan siitä maatalousväestöstä, josta hän kantoi niin paljon huolta.

Voimme myös antaa hänen tietää, että hänen alaveteliläisten talonpoikien kanssa aloittamaansa tupakanviljelyä harrastamme enää vain sota-aikana, eikä meillä ole ollut sotaa nyt kuuteenkymmeneen vuoteen. Kärkyistä ja tuohiveneistä voimme kertoa hänelle sen verran, että hevosvetoisia kärkyjä näkee meillä enää oikeastaan vain raviradoilla ja ettei tuohiveneitä rakenneta meillä enää juuri ollenkaan, paitsi jos joku luonnon- tai kotiseutuystävä sattuu innostumaan.

Mutta palatkaamme kärkyistä ja tuohiveneistä Chydeniuksen yhteiskunnallisen uudistustyön keskeiseen asiaan, taloudelliseen liberalismiin ja sen taustalla olevaan filosofiaan. Mitä kerromme hänelle siitä?

Asia on kieltämättä vähän arkaluontoinen. Parasta on aloittaa myönteisistä puolista. Tällöin voimme kertoa, että 1900-luvulla joutui hänen ja hänen hengenheimolaisensa *Adam Smithin* talousoppiin pohjautuva markkinatalous kovaan kilpailuun *Karl Marxin* ajatuksiin pohjautuvan suunnitelma- ja pakkotalouden kanssa. Siinä kävi kuitenkin niin, että Glasgowin professorin ja Alavetelin kappalaisen opin sovellutus voitti. Berliinissä eräs muuri kaatui tämän voiton – tai oikeastaan vastustajan häviön – merkiksi ja symboliksi. Nyt Chydeniuksen ja Smithin talousfilosofian mukaisen markkinatalouden voittokulku jatkuu yli koko maapallon, jopa Kiinassakin, vaikka muuri siellä vielä seisoo. Tämän ilosanoman jälkeen meidän on heti perään kerrottava Chydeniukselle, ettei tämä voittokulku ihan ongelmaton ole, liberalismien taloudellisesta ylivoimaisuudesta huolimatta.

Totuuden nimessä meidän pitää kertoa, että sama vapauden idea, jolla Chydenius oman aikansa yhteiskunnassa ajoi köyhien ja sorrettujen asiaa, näyttää tämän päivän oloissa tuottavan ei vain rikkautta vaan myös köyhyyttä sekä kansallisella että kansainvälisellä

tasolla. Ja sama idea, jolla hän halusi luoda tasa-arvoa ihmisten välille, näyttää nyt tuottavan eriarvoisuutta. Ihmisetkin saavat nimittäin nyt markkina-arvon ja ne joita on liikaa – vanhukset, sairaat, työttömät – joutuvat luonnollisesti kokemaan, ettei heillä ole samaa arvoa kuin muilla. Säätelyn jatkuva poistaminen ei vain talouden puolella vaan myös muilla yhteiskunnan sektoreilla on myös johtanut siihen, etteivät heikommassa asemassa olevat ihmiset, ryhmät ja alueet pärjää vahvojen rinnalla.

Ongelmista puheen ollen kerromme myös, että valistuksen henkeen ja filosofiaan kuuluneet tehokkuusajattelu ja halu käyttää luontoa ihmisen hyödyksi ovat näinä vuosina aiheuttamassa vakavia ympäristöongelmia kaikilla puolilla maapalloa. Jotain on näköjään mennyt toisin järjen ja vapauden toteuttamisessa, kuin mitä valistuksen miehet ajattelivat. Kuvaavaa on että maailmankuulu filosofimme *Georg Henrik von Wright* on kirjoittanut kirjan, jonka nimi on *Järjen kriisi*. Vakavinta nykyisessä tilanteessa on se, että alkuperäisen valistuksen valoisa ja optimistinen tulevaisuudenusko on horjumassa. Näin kerromme vieraallemme – tai isännällemme täällä hänen kirkossaan.

Lopuksi tahdomme vielä kertoa Chydeniukselle, että olemme tässä tilanteessa joutuneet pohtimaan vastuun kysymystä enemmän kuin mitä hän ja muut 1700-luvun liberaalit pitivät tarpeellisena – ajatellen juuri niitä heikommassa asemassa olevia, joista hän ja eräät muutkin kantoivat erityistä huolta. Nk. hyvinvointiyhteiskunnan ja –valtion puitteissa olemme jo pitkään yrittäneet löytää tasapainoa liberalistisen markkina-talouden ja sosiaalisen vastuun välillä. Tästä me jatkuvasti keskustelemme, erityisesti nyt eduskuntavaalien edellä. Meillekin vapaus on tärkeä. Mutta nykytilanteessa joudumme tarkkaan pohtimaan vapauden rajoja, kun näyttää siltä, etteivät vapaat markkinavoimat ainakaan näissä oloissa pysty ottamaan mitään sosiaalista vastuuta. Tämän teemme juuri sen yhteiskunnallisen tasapainon takia, joka oli myös Chydeniuksen tavoitteena.

Chydenius on ehkä vähän ymmällään kaiken tämän kuultuaan. Tässä näyttää olevan paljon sellaista, jota hän ei silloin yli kaksi sataa vuotta sitten tullut ajatelleeksi. Mutta Chydenius rauhoittuu, kun hän muistuttaa itselleen, että nämähän pyrkivät samaan päämäärään kuin hän aikoinaan - siihen, että kaikilla olisi hyvä olla. Ja samalla tavoin kuin hän, he pyrkivät samanaikaisesti saada vauhtia talouteen ja parannusta yhteiskunnan uhanalaisimpien ja heikoimpien asemaan. Ja varmasti hän on mielissään siitä, että pohdimme näitä asioita juuri täällä hänen rakkaassa kirkossaan. Koska sen minkä hän teki, sen hän teki Jumalan ja ihmisten palvelijana, Jeesuksen velvoittavaa esimerkkiä noudattaen.

Chydenius hyvästelee meitä ja palaa laivaan. Ristiriitaiset ajatukset pyörivät jatkuvasti hänen päässään. Hyvinhän on tässä moni asia mennyt, hän miettii. Hänen elämäntyönsä vapauden, oikeudenmukaisuuden ja kansan syvien rivien hyvinvoinnin puolesta on kantanut hedelmää. Hänen työnsä ei ole ollut turha. Mutta vähän sekavalta maailma nyt kieltämättä näyttää. Hän rupeaa aavistamaan, miksi valistuksen ennen niin kirkas virta on viime aikoina ruvennut samentumaan ja miksi sen alajuoksusta on ruvettu käyttämään uutta nimeä, *Postmoderniteetti*.